

## Sinema Tarihi ve Sinemada Akımlar

### 1. Dışa Vurumculuk

1900'lü yıllarda özellikle Almanya, Fransa, Rusya, İsveç, Norveç ve Amerika'da görülen bu akım, normalin dışında olan, bilinçaltının yansıması olarak tanımlanır. Diğer adıyla Ekspresyonizm olarak da bilinen bu akım, insanların başkaldırılarıyla oluşmuştur. **Baskıcı rejimlerde yaşayan halklar tarafından yaratılmış ve kabul görmüştür.**

1919 ve takip eden 20 senede özellikle Alman sineması tarafından kullanılan bu üslup, **gerçeküstü dekor, yapay rol yapma ve surreal bir dünyada geçen hikayeleriyle göze çarpar. Kaba görüntüler filme hakimdir, gerçek dünyaya ve mutlu hayata olan özlem anlatılır.** Akımın en önemli filmleri şunlardır: **Stellan Rye'dan Prag'lı Öğrenci, Henrik Galeen'den Golem, Otto Rippert'dan Homunculus, Robert Wiena'dan Doktor Kaligari'nin Muayenehanesi.**

### 2. Şairane Gerçekçilik

Fransa'da doğmuş bir akımdır. En çok izleyici de gene bu ülkede toplamıştır. Şiirsellik ve gerçekçilik, akımın iki önemli elementidir. Şiirsellik, mekanlarda ve karakterlerin davranışlarında gözlemlenebilir. Islak caddelerde veya kır kahvelerinde geçen olaylarda başrollerde umutsuz katiller veya evlilikleri mutsuz geçen kadınlardır. Yasak aşklar, en çok işlenmiş konulardan biridir.

Gerçekçilik ise, hayatın sertliğini vurgulamak için kullanılan polis veya gangster karakterleri sayesinde oluşur. Akımın en önemli filmleri şunlardır: **Jean Vigo'dan Hal ve Gidiş Sıfır, Jean Vigo'dan Geçip Giden Çatana.**

### 3. Yeni Gerçekçilik

İtalya'da 1945 sonrasında doğmuş olan bu akımın ana düşüncesi şudur: Genel Erkek ve kadına yönelmelidir. Gerçek hayat oluşumlarında kapının dışında çekimler yapılmalı; adeta bir belgeselle aynı tarzda olmalıdır.

Yeni Gerçekçi yönetmenler, kameralarını stüdyolardan çıkarıp sokağa taşıdılar. Doğal ışık kullanmayı tercih ettiler ve aktörler de doğaçlama rol yaptılar. Hareketli kamera ve doğa sesleri, akımı belirleyici özelliklerdendir. Senaryo olmadan, olaylar olduğu gibi görüntüleniyordu. İşsizlik ve ekonomik kaos başlıca konulardandı. Akımı belirleyen filmler şunlardır: **Luchino Visconti'den Postacı Kapıyı İki Kere Çalar, Rocco Kardeşlerden Almanya Sıfır Yılı, Vittoria De Sica'dan Bisiklet Hırsızları.**

### 4. Yeni Dalga

Sadece Fransa'da yaşanmış olan bu akım, 1950 sonrasında ortaya çıkmıştır. Esas çıkış noktası, Hollywood'a rakip olmak ve sinema sanatına hakettiği saygıyı göstertmektir. Savaş sonrası kurulan CNC (Contre National Cinematographie), Fransız sinemasını epeyce canlandırdı. **Çılgın Pierrot ve Ve Tanrı Kadını Yarattı** gibi filmler bu akımın öncülerindendir. Yeni Gerçekçileri örnek alıp doğal ışıklar

kullanmışlardır. İlk defa başka filmlere göndermeler, bu akımla yapılmıştır. “Tarantino Tarzı” denen, karmaşık kurgu ve kronolojik olmayan sahne sıralaması, ilk bu dönemde yapılmıştır. Çarpıcı geçişler ve uyumsuz sahneler vardır. Komik bir sahne, bir anda cinayetle bitebilir. Karakterler genelde toplumla çok alakalı olmayan, siyasetten ve aile kavramından uzak, öğrencilerdir. Akımı temsil eden başlıca fimler şunlardır: **Alain Resnais’den Geçen Yıl Marienbad, François Truffaut’dan 400 Darbe.**

## 5. Özgür Sinema

1956 yılında Karel Reisz ve Tony Richardson tarafından yönlendirilen, politikaya bile yansıyan bu akım, çalışan sınıfın problemleri ve sosyal içerikli konularıyla dikkat çeker. İngiliz Sinema Enstitüsü (BFIY) destekli bu akım, belgesellerle başlamış, sonra konulu filmlere geçmiştir. Akımın önemli filmleri şunlardır: **Lindsay Anderson’dan This Sporting Life, Tony Richardson’dan Öfkeli Gençler.**

## 6. Yeni Sinema

1960’lı yıllarda Brezilya’da yayılmaya başlayan bu akım, yabancı etkilerden uzak, kendi kültürüne ait film yapmayı hedefliyordu. Toplumsal sorunları, belgesel gerçekliğiyle işleyen bu akımın filmleri, her ülkede folklorik öğelerle besleniyordu. Anlatım özgürlüğü ve bağımsızlığı önemli iki elementidir Yeni Sinemanın. 1967 yılında başlayan ekonomik krizler, bu akımına darbe vurdu. Renkli karnavalları ve eğlenceli toplantıları anlatmaya başlayan yeni filmlerle akım saptırıldı. Açlığın ve tutkunun sineması olan Yeni Sinema kısa zamanda önemini kaybetti. Başlıca filmler şunlardır: **Glauber Rocha’dan Kendinden Geçmiş Ülke, Antonia DesMortes’dan Fırtına, Ruy Guerra’dan Arzu Plajı.**

## 7. Deneyisel Sinema

Sinemada alışılmışın dışında yenilikler deneyen bu akım, gelenekleri takmayan bir yapıya sahiptir. Sinema tarihi boyunca var olmuş bu akım, dünyanın her yanında bulunmaktadır. Bağımsız, avangard ve yeraltı türleri bu akıma dahildir. Başlıca örnekleri şunlardır: **Andy Warhol’dan Uyku, Tony Conrad’dan Kırpışma, Louis Bunuel’den Endülüs Köpeği, Viking Eggeling’den ÇaprazSenfoni.**

Son olarak da sinema tarihinde kilometre taşı bir iki olaydan bahsedeceğim.

**1922 yılında Fox film stüdyoları, newsreels(sinemada yayınlanan haberler) çekimlerini sesli yapmaya başladı.**

**1927 yılında Warner Brothers stüdyoları ilk sesli filmi çektiler: The Jazz Singer.**

**1932 yılında Disney stüdyoları ilk tam renkli filmi çekti: Flowers and Trees.**

**1937 yılında Disney stüdyoları Snow White (Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler) isimli ilk uzun metrajlı animasyon filmi üretti.**

## İlk yıllar (1830 - 1910)

Sinemanın temelinde yatan yanılsama, beynin gözün ağ tabakası üzerine düşen görüntüyü kaybolmasından sonra da kısa bir sürealgılamayı sürdürmesi ve ardışık ağ tabaka görüntülerini, hareket eder biçimde algılaması olgularına dayanır. Bu yüzden insan gözü, bir perde üzerinde belirli bir hızla (genellikle sessiz sinemada saniyede 16, sesli sinemada saniyede 24 kare) ard arda yansıtılan film karelerindeki görüntüleri kesintisiz bir hareket içinde görür.

Gözün sinemaya temel oluşturan bu özelliği fotoğrafın bulunmasından çok önce biliniyordu, örneğin her sayfasına bir resim çizilmiş kitapların hızla çevrilmesiyle hareket izlenimi yaratılabiliyordu. 1832 de yapılan phenakistoscope ve 1834'tegerçekleştirilen zoetrope gibi optik aletlerle aynı temele dayanarak hareketli görüntüler oluşturulmuştu. 1839'da fotoğrafın bulunmasından sonra, hareketi eşit ve çok kısa aralarla sabit fotoğraflar olarak saptayan yöntemler Edward Muybridge, yan yana

dizdiği fotoğraf makineleriyle koşan bir atın görüntülerini saptadı ve dönen bir disk içine yerleştirdiği bu fotoğraflarla hareketli bir görüntü yaratmayı başardı (1877). Fransız fizyolog Etienne Jules Marey 1882'de kuşların uçuşunu incelemek amacıyla, saniyede 12 fotoğraf çeken ve kamera takılmış bir makineli tüfeğe benzeyen bir aygıt geliştirdi. 1887'de ABD'li Hannibal Goodwin'in fotoğraf çekiminde selüloit film kullanması, bir yıl sonra da George Eastman'ın bu uygulamayı geliştirerek makaraya sarılı selüloit film şeridinin seri üretimini başlatması, sinema filminin gerçekleştirilmesi için bütün ön koşulları hazırlamış oldu. Thomas Alva Edison ile yardımcısı William Kennedy Laurie Dickson'ın yaptıkları kinetograf, kameranın ilk biçimi olarak ortaya çıktı. Bu aygıtla, kenarlarına düzenli delikler açılmış 15 m'lik filmler üzerine saniyede 40 görüntü saptanabiliyordu. Edison kinetoskop adını verdiği bir gösterim aygıtı aracılığıyla da bu görüntüleri hareketli bir biçimde yansıtmayı başardı. Ama bu aygıt, gözlerini iki küçük deliğe dayayan tek bir izleyici tarafından kullanılabiliyordu. Kinetoskopların

ticari olarak satışa sunulmasıyla birlikte Edison, kitlesele film çekimi yapılabilen ve güneşin durumuna göre tekerlekler üzerinde döndürülen ilk film stüdyosu Black Maria'yı inşa etti.

Kinetoskopu Paris'te bir sergide gören Auguste ve Louis Lumiere, sinematografi adı verilen aygıtı geliştirdiler. Elle çalıştırılan bilen bu aygıt film çekimi ve gösterimi yapabiliyor ve 10 kg dolayındaki ağırlığı sayesinde de, istenen yere taşınabiliyordu. Lumiere Kardeşler ilk gösterilerini 28 Aralık 1895'te Paris'te, Capucines Bulvarı'ndaki Grand Cafe'de gerçekleştirdiler ve bu gösteri sinemanın başlangıcı olarak kabul edildi. Edison'ın filmleri genellikle stüdyoda çekilmiş sirk ve vodvil gösterileriyken, Lumiere Kardeşler'in filmleri dünyanın çeşitli yörelerine gönderilmiş kameramanların saptadıkları belgeseller ya da haber filmleriydi. Sinemanın kendine özgü anlatım olanaklarından yararlanma ve sinema aracılığıyla bir öykü anlatma dönemi, temel olarak Fransız yönetmen Georges Melies'le başladı. Melies, fantastik sinema ve bilimkurgu sinemasının da öncüsü sayılan filmlerinde sinemanın yanılsama yaratma gücünü zekice kullanarak film "hile"leri uyguladı. Ama Melies'in filmlerinde kamera sabit bir noktada duruyor ve öyküyü, tiyatro sahnesindeymiş gibi görüntülüyordu. Daha sonra sinema dilinin temel öğeleri olacak değişik çekim ölçeklerini ve kamera açılarını kullanan ve bunları öykünün gelişimine göre değişik biçim ve ritimlerde kurgulayan ilk sinemacı ABD'li Edwin S. Porter oldu. Özellikle The Great Train Robbery (1903; Büyük Tren Soygunu) filminde Porter, hareketli ve gerilimli sahnelerde yakın ve kısa çekimler kullanarak, kamerayı hareket ettirerek ve arkadaki bir perdeye yansıtılmış görüntülerle öndeki bir mizansenin birleştirilmesine dayanan arka gösterim tekniğini uygulayarak, gerçekçi sinemanın temellerini attı. Daha ilk gösterimlerden başlayarak

kitlelerin ilgisini çeken ve yaygın bir eğlence aracına dönüşen sinema, 20. yüzyılın ilk 10 yılında başlı başına bir sanayi ve ticaret dalı haline geldi. Önceleri dünya pazarına Fransız sinemacılar egemendi ve Charles Pathe ilk uluslararası sinema imparatorluğunu kurmuştu. ABD'de ise Nickelodeon adı verilen sinema salonlarının hızla yayılması, başlıca Doğu kentlerinde art arda film yapım şirketlerinin kurulmasına yol açtı. Yapımcı şirketlerin 1908'de kurduktan Motion Picture Patents Company'nin yürüttüğü mücadele karşısında bazı sinemacılar Batı'ya giderek orada etkinlik göstermeye başladılar ve böylece Hollywood'un temellerini attılar

### **Savaş yılları ve II. Dünya Savaşı sonrası eğilimleri**

Savaş yıllarında ABD'li sinemacılar savaşın değişik cephelerini tanıtan filmler yaptılar. Savaşın sonra ise stüdyo sistemi gerilemeye başladı. Bunun başlıca nedenlerinden biri antitröst yasalarının stüdyoların dayandığı yapım ve dağıtım tekellerini zayıflatmasıydı. Bazı stüdyolar finansman güçlükleri yüzünden gösterişli müzikaller ve tarihsel filmler yerine küçük bütçeli filmlere yöneldiler. Böylece toplumsal bilinç sineması olarak adlandırılan ve savaş sonrasının düş kırıklıklarına, ırkçılığa, alkolizme, gerçek polisiye olaylara değinen filmler çekildi. 1947'de Amerika'ya Karşı Etkinlikleri Soruşturma Komitesi'nin "komünist etkiler"i araştırmaya başlamasıyla birlikte karalama ve temizlik kampanyaları Hollywood'u da içine aldı. Ulaşmayı reddeden sinemacılar çalışma olanağından yoksun kalırken, yenilikçi düşüncelerden ve tartışmalı konulardan uzak kalmaya özen gösteren tutucu filmler çekildi. Sinemanın inişe geçmesine neden olan bir başka önemli neden de televizyonun yaygınlaşmasıydı. Hollywood sinemaskop, Vista Vision gibi geniş ekran uygulamalarıyla , üç boyutlu filmlerle ve üstün yapımlarla televizyonun rekabetine dayanmaya çalıştı. Öte yandan televizyon filmlerinin etkisiyle küçük bütçeli, siyah beyaz gerçekçi filmlere bir dönüş yaşandı. 1960'larda ise stüdyoların çöküşü ve Yapım Yönetmeliği'nin geçerliliğini yitirmesiyle birlikte küçük, bağımsız şirketlerin etkinliği arttı. Uluslararası alanda, savaşın hemen ardından İtalyan sineması yeni gerçekçilik akımıyla dikkatleri üstüne çekti. Bu akımın yaratıcısı sinemacılar, Mussolini'nin kurduğu Deneysel Sinema Merkezi'nde öğrenim görmüş, ama dönemin "beyaz telefon filmleri" olarak adlandırılan yapay salon filmlerine ilgi göstermeyip toplumsal temalara yönelmişlerdi. Luchino Visconti'nin 1942'de çektiği Ossessione (Tutku), gerçek yaşama ilişkin bir öyküyü gerçek mekânlarda yansımasıyla yeni akımın öncüsü oldu ve sansürün hışmına uğradı. Savaşın sona ermesiyle birlikte İtalyan sinemacılar, kısıt olanakların da zorlamasıyla, dönemin toplumsal gerçeklerini gerçek mekânlarda ve profesyonel olmayan oyuncularla perdeye getirdiler. Yeni gerçekçiliğin en önemli temsilcileri Vittorio de Sica'yla Roberto Rossellini'ydiler. Önceleri bu akımın içinde yer alan Visconti, kendine özgü barok nitelikli bir sinemaya yöneldi. Gene ilk filmlerinde yeni gerçekçilik akımının izleri görülen Federico Fellini ve Michelangelo Antonioni daha sonra, sinemaya modern katkılarda bulunan başlı başına birer okul haline geldiler. 1960'larda ve 1970'lerde ilk filmlerini yapan savaş sonrasının ikinci kuşağından Ermanno Olmi, Pier Paolo Pasolini, Bernardo Bertolucci, Francesco Rosi, Marco Bellocchio, Marco Ferreri, Paolo ve Vittorio Taviani, Lina Wertmüller gibi yönetmenler, çağdaş toplumu ve tarihi çeşitli açılardan sorgulayan filmlerinde özgün üsluplarını geliştirdiler. Fransa'da yenileşme dönemi Yeni Dalga hareketiyle başladı. Akımın temsilcileri, Alexandre Astruc'ün 1948'de ortaya attığı, sinemacının ışıkla yazan bir yazar olması gerektiğini savunan kamera kalem (camerastyle) kuramıyla Andre Bazin'in Cahiers du Cinema dergisinde savunduğu, kurgudan çok görüntünün iç düzenlenişine, yani mizansene önem veren görüşlerini birleştirerek yaratıcı sinemacılar kuramını geliştirdiler. Klasik Fransız ve Hollywood anlatım kalıplarına karşı çıkan bu sinemacılar, filmlerin de aynı romanlar gibi yaratıcılarının kesin damgasını taşıması gerektiğini savundular. Akımın önemli temsilcileri François Truffaut, Alain Resnais, Jean Luc Godard, Claude Chabrol, Louis Malle,

Eric Rohmer, Agnes Varda ve Jacques Rivette giderek kendi özgünçizgilerinde ilerlediler. 1970'lerin sonlarına değin Fransız sinemasının gelişiminin belirlediğı gibi, "Yeni Dalga" terimi ülke sinemalarındaki yenilikçi karşı çıkışları tanımlar oldu. Bu hareket ayrıca sinemanın bir sanat dalı olarak kuramsal düzeyde tartışılmasına da büyük katkıda bulundu. İngiltere'de etkili gerçekçiliğıyle dikkati çeken savaş dönemi belgesellerinin ardından kültürel açıdan tutucu bir çizgi sinemaya egemen oldu. Buna tepki olarak genç sinemacılar 1950'lerin başında, Lindsay Anderson, Karel Reisz ve Tony Richardson'nın öncülüğünde Özgür Sinema hareketini geliştirdiler. Günlük yaşamı olanca gerçekçiliğıyle saptayan belgesellerle başlayan bu akım, gündelik yaşama önem veren ve bu çerçevede çalışan insanların sorunlarını ele alan konulu filmlerle devam etti. İngiltere'deki film stüdyolarının gelişkin düzeyi 1960'larda birçok yabancı yönetmenin bu ülkede film çekmesine yol açtı. 1970'lerin bol özel efektli filmlerinin bir bölümü de İngiltere'de çekildi. 1980'lerde ise özerk televizyon kanalı Channel Four'un bağımsız yönetmenlere film yaptırması sonucunda küçük bütçeli, ama son derece ilginç filmler üretildi. Bu gelişmeyi bazıları İngiliz rönesansı olarak adlandırdı. Savaşın hemen ardından yeniden kitlesel film üretimine başlayan Japon sineması 1950'lerde uluslararası alanda ilgi gören ve önemli ödüller kazanan filmleriyle en parlak dönemini yaşadı. Evrensel anlatım biçimleriyle Japon kültürünü birleştiren Akira Kurosava'yla biçim ve içerik bakımından daha "Japon" olan Mizoguchi ve Ozu en önemli yapıtlarını bu dönemde verdiler. Bu yönetmenleri, ikinci kuşak sayılan Masaki Kabayaşi, Kon İcikava ve Kaneto Şindo'nun başını çektiğı grup, onları da Hiroşi Teşigara, Yasuzo Masumura, Şohei İmamura, Masahiro Şinoda ve Nagisa Oşima'nın içinde yer aldığı üçüncü kuşak izledi. Ama 1980'lerde televizyonun ve ABD yapımlarının rekabeti karşısında bir bunalım yaşayan Japon sinemasında şiddet filmlerinin sayısı giderek artmaya başladı; yaratıcı yönetmenler ülkelerinde çalışma olanağını bulamadılar. Hindistan'da ise uluslararası bir dille ülkesine özgü temaları ve anlatım biçimlerini birleştiren Satyajit Ray yenilikçi çıkışın öncüsü ve simgesi oldu. Onu 1960'lann sonlarından itibaren Mrinal Sen ve Mani Kaul gibi yönetmenler izledi. 1970'lerin başına değin sinema sanayisinden yoksun olan Avustralya'da 1975'te uygulanmaya başlayan geliştirme programının ardından bir nitelikli film patlaması yaşandı. Uluslararası düzeyde filmler çeken Peter Weir, Bruce Beresford, Fred Schepisi ve George Miller gibi yönetmenler 1980'lerde ABD'de çalışmaya başlayarak, bu ülke sinemasına taze kan getirdiler. II. Dünya Savaşı'ndan sonra en büyük durgunluğu SSCB sineması yaşadı. Uygulanan katı sansür Stalin'in ölümünden sonra da etkisini sürdürdü. 1960'larda ise Devlet Sinema Enstitüsü'nden, çoğu Rus olmayan birçok yetenekli sinemacı mezun oldu. Bunların en ilgi çekenleri Ermeni asıllı Gürcü Sergey Paradjanov ile Rus Andrey Tarkovski'ydı. Ama onların da çalışmaları bürokrasinin baskısıyla karşılaştı. 1980'lerin ortalarında ise giasnosfnın etkisiyle, yıllarca yasaklanmış filmler gösterime çıktı. Bu umulmadık özgürleşmeyi Stalin dönemini eleştirel açıdan ele alan filmler, bunları da günümüz Sovyet toplumunun değer karmaşasını ve kuşkularını yansıtan çağdaş yapımlar izledi. Arnavutluk ve Doğıu Almanya dışındaki Doğıu Avrupa ülkelerinde, toplumsal muhalefetin ve liberalleşmenin yükselişine bağılı olarak sinema alanında da yaratıcı çabalar görüldü. Bu ülkelerin başında II. Dünya Savaşı'ndan sonra ülke içinde komünist yönetimden bağımsız konumunu korumaya çalışan ve uluslararası sinemaya önemli katkılarda bulunan Polonya sineması geliyordu. Polonya okulu adı verilen bu akımın üyeleri Jerzy Kawalerowicz, Andrzej Munk, Andrzej Wajda ile onları izleyen Roman Polanski, Jerzy Skolimowski, Krzysztof Zanussi ve daha yeni kuşaktan Krzysztof Kieslowski, Agnieszka Holland ve Feh'ks Faik, toplumsal sorunları gelişkin bir anlatımla perdeye yansıtırken, "toplumsal huzursuzluk" sinemasının da yaratıcısı oldular.